

Wat leeft er bij kinderen in het bewegingsonderwijs?

Een ordeningsmodel om beleving binnen het bewegen in kaart te brengen

Zoals in de opening van de studiedag PO afgelopen 6^e november in Zwolle duidelijk naar voren kwam, kan het bewegingsonderwijs vanuit de torentjes Lukt 't, Loopt 't en Leeft 't worden bekeken en beïnvloed. In dit artikel willen wij een model schetsen dat kan helpen bij het ordenen van belevingsgedrag binnen bewegen. Dit model maakt gebruik van de modaliteiten leren, sparren, vieren en ontmoeten (Fellinger 2008). De toepassing ervan wordt later in dit artikel uitgewerkt.

Door: Pauline Fellinger en Patty van 't Hooft

Als het in het bewegingsonderwijs gaat om het creëren van kansen en mogelijkheden voor kinderen om: 1 de eigen bewegingsmogelijkheden in een gewenste richting te ontwikkelen en 2 de meerwaarde van het met-elkaar bewegen te onderkennen (Heij, 2006), dan gaat het er niet alleen om om bewegend maar ook om belevend ingevoegd te blijven. De ordening in modaliteiten heeft dan ook als doel te zorgen dat alle kinderen ingevoegd (kunnen) blijven in de les bewegingsonderwijs.

Ingevoegd zijn in de les bewegingsonderwijs kan op meerdere niveaus. Maan (1979) maakt daarin het onderscheid tussen deelnemen, deel hebben en deel zijn. Kinderen die actief zijn in de door de leerkracht gearrangeerde bewegingsituatie, het geopperde beweegvoorstel aannemen en kunnen vertalen naar bewegingsactiviteit, nemen deel aan de les bewegingsonderwijs. Dan zijn er kinderen die om verschillende redenen het beweegvoorstel niet aan kunnen nemen

(bijvoorbeeld door een blessure, te spannend) maar wel een functie/rol hebben binnen de gearrangeerde bewegingsituatie. Ze zijn bijvoorbeeld spelleider, helpen de ringen te verstellen of hebben als taak de punten te tellen. Deze leerlingen zijn deelhebber aan de situatie. Zij zijn van invloed op wat er gebeurt in de les en dragen ook een verantwoordelijkheid voor een (onder)deel van de les, zonder direct zelf deelnemer te zijn.

Als het deelhebben al teveel moeite geeft (leerlingen met angst, herstellende van een ziekte, nieuwe en onwennige leerlingen) en je deze leerlingen toch ingevoegd wilt houden in je les bewegingsonderwijs, dan kan overwogen worden deze leerlingen in te voegen of ingevoegd te laten zijn op het niveau van deel zijn. Ze zijn ingevoegd in de les, maar hun aanwezigheid is niet direct van invloed op wat er bewegend in de les wordt gedaan. Ze dragen geen formele verantwoordelijkheid voor een (onder)deel van de les. Ze hoeven niets 'af te leveren' als taak en zijn in die zin op een vrijplek aanwezig. Deze leerlingen zijn misschien aan het tekenen over de gymles, maken een medaille voor de mooiste actie of zijn publiek.

De wijze van deelnemen, deelhebben of deelzijn is vaak afhankelijk van wat de leerling verwacht van de activiteit, wat hij kan (op motorisch, maar ook emotioneel-sociaal niveau) en wat hij wil of moet. Het zou mooi zijn als de leerling van de leerkracht bewegingsonderwijs niet altijd moet deelnemen, maar er ruimte is voor de andere twee niveaus van ingevoegd zijn.

De meeste leerlingen zullen echter ingevoegd zijn op het niveau van deelnemen. En de meeste leerkrachten bewegingsonderwijs zijn adequaat onderlegd om er voor te kunnen zorgen dat ze hun lessen zo arrangeren dat ook veel leerlingen op die manier ingevoegd kunnen en willen zijn.

»

FOTO: HANS DIJKHOFF

Graag deelnemen

De eigen wil, verwachting en drive voor deelname aan de les bewegingsonderwijs varieert echter sterk per leerling. Om achter deze intenties of deze beleving van de leerling te komen t.a.v. het deelnemen aan bewegingssituaties, is goede observatie van en communicatie met de leerling belangrijk.

Modaliteiten

Het observeren van de beleving en intenties kan plaats vinden volgens het Model van de Modaliteiten. De modaliteiten waarbinnen leerlingen bewegen, kunnen onderverdeeld worden in:

- 1 Ontmoeten, waarbij de leerlingen vooral bezig zijn met het tegenkomen van de ander, het andere (omgeving, materiaal) en/of jezelf (je lijf en je vermogens).
- 2 Leren, waarbij leerlingen nieuwe bewegingsvaardigheden willen opdoen, 'het trucje' onder de knie krijgen en/of hun (technische en tactische) bewegingsvaardigheden uitbreiden.

- 3 Sparren, de modaliteit waarbij leerlingen een gestelde uitdaging proberen aan te gaan en het prettig vinden zich daarvoor in te spannen.
- 4 Vieren, waarbij voor leerlingen het moeiteloos en ontspannen bewegen centraal staat. Het bewegen wordt hierbij niet ervaren als een opgave en kan tijdloos worden volgehouden. Vieren zien we o.a. terug in het bewegen worden (zoals bij schommelactiviteiten), ritmische en herhalende bewegingsvormen, maar ook in het met gemak (in flow) volbrengen van een bewegingsopdracht.

Een voorbeeld.

Deze les is badminton aan de orde. De leerlingen zijn al meerdere lessen bezig geweest met het badmintonracket in mik- en jongleersituaties. Het beweegniveau is zodanig dat vandaag het voorstel is om met z'n tweeën over te spelen. Kaj en Stan spelen samen en hun shuttle lijkt meer op de grond te liggen dan in de lucht heen en weer te gaan. Bij het wegspeken van de shuttle spelen ze beiden vooral op het lichaam van de ander. Geregeld klinkt er gelach en maken zij opmerkingen als 'ja raak' en 'op je knie'. Beiden lijken veel plezier te hebben in de situatie.

Na het wisselen van partner gaat Kaj op dezelfde manier door, maar nieuwe partner Quinten reageert anders. De shuttle ligt nog steeds vaak op de grond maar weinig gelach deze keer. En waar Kaj nog reageert met 'ja raak' begint Quinten te tellen en raakt gefrustreerd als ze niet verder komen dan drie keer overspelen. Hij legt het racket weg en zegt: "Ik wil niet meer met jou overspelen".

In de eerste situatie voldoen Kaj en Stan misschien niet aan het leervoorstel 'overspelen' maar zij blijven ingevoegd in de situatie en beleven daar veel plezier aan. Na het wisselen van partner beleven Kaj en Quinten duidelijk veel minder plezier aan het samen badmintonnen. Hun intentie is zo verschillend dat ze tijdelijk niet meer willen en/of kunnen deelnemen. Zou één of beide leerlingen hiervoor bestraft worden dan betekent dit dat het aansluiten op de beleving onvoldoende wordt onderkend. En dat uitgevoerd raken onnodig op de loer komt te liggen.

Kaj en Stan waren wellicht in dezelfde modaliteit ontmoetend bezig, met de shuttle probeerden zij elkaar te ontmoeten. Of zij waren sparend bezig en de uitdaging betrof elkaar op het lichaam te

raken. Quinten bewoog mogelijk in een andere modaliteit; hij wilde misschien leren zo vaardig te zijn of worden dat hij en Kaj een lange rally konden halen. Een lange rally betekent voor Quinten eventueel dat hij steeds beter kan badmintonnen. Het tellen van Quinten zou ook kunnen duiden op de modaliteit sparren, maar dan met de uitdaging om een zo hoog mogelijk rallyrecord te vestigen. De taak van de leerkracht in de laatste situatie is om de leerlingen te helpen elkaars intenties duidelijk te krijgen en op zoek te gaan naar waar de overeenkomsten in intentie liggen. Als dat niet haalbaar is dan zou gekozen kunnen worden voor andere partners, om in elk geval invoeging van alle leerlingen te handhaven.

In een badmintonsituatie zou het ontmoeten ook kunnen leiden tot het luchtgitaar spelen met je racket, het met links en met rechts proberen te spelen, verschillende shuttles willen uitproberen of letterlijk te gaan kletsen met de ander bij het oprapen van de shuttle in het midden, waarbij het er niet zoveel toe doet wat er met racket en shuttle gebeurt. Als daar ruimte voor zou mogen zijn in een les, genieten de ontmoetende leerlingen.

Een leerling die zich beweegt in de modaliteit leren zal willen weten hoe je het racket vast moet houden, welke beweging het best gemaakt kan worden en zal genieten van tijd, tempo en richting interventies van de leerkracht. Andere lerende leerlingen vonden het leuk om de officiële regels van het spel te gaan kennen en te weten hoe een echt veld er dan uitziet.

De sparrende leerling zal proberen zo lang mogelijk de shuttle in de lucht te houden, of zo ver mogelijk van elkaar af te gaan, zo hard mogelijk te slaan of de punten te tellen, afhankelijk van de uitdaging die hij zich zelf heeft gesteld. Een sparrende leerling geniet in elk geval van moeite doen, aan de bak moeten voor iets en er voor gaan om iets te halen. Je kan als leerkracht deze leerling blij maken met een expliciet (door hemzelf of extern gesteld) doel en hier ook op terug te komen.

Het loslaten c.q. vieren binnen badminton kan gezien worden bij leerlingen die ervan houden om de shuttle moeiteloos op gang te houden, zonder al te veel verplaatsing of inspanning. Of anders met een regelmatige, eventueel monotone verplaatsing in een vooraf afgesproken patroon. Deze leerlingen kunnen genieten van het ritmisch tikken van de shuttle tegen de bespanning of het zovende geluidje van de shuttle door de lucht. Het is fijn als er dan een context zou kunnen zijn waar er weinig verstoringen zouden kunnen optreden (andere leerlingen of rollende ballen door het veld, obstakels in het veld of een te kleine aangewezen ruimte om te bewegen). Vieren laat zich slecht combineren met moeten oppassen, of opletten.

Wat kan een leerkracht bewegingsonderwijs met deze ordening?

Vanuit de ordening in modaliteiten kan de intentionaliteit van het kind in de situatie worden geobserveerd en kan het de leerkracht richting geven voor zijn doelen en interventies in de les bewegingsonderwijs.

Het ordenen in modaliteiten kan dus helpen om aan te sluiten bij de intentionaliteit van je leerlingen. Dit is vooral van belang als je merkt dat een bepaalde leerling vaak uitgevoegd raakt. Door deze leerling uit te nodigen binnen de modaliteit waarin hij zich het liefst bevindt kun je zorgen dat er aansluiting blijft met de les en de groep.

Het ontwerpen en arrangeren van je lessen binnen een bepaalde modaliteit zal ander (bewegings)gedrag oproepen. Als het er om gaat je schoolhandbalteam voor te bereiden op een toernooi, dan zijn zij waarschijnlijk gebaat bij bewegen in een lerende of sparrende modaliteit. Ervaar je in je klas veel onderlinge rivaliteit die zorgt voor een onveilige werksfeer dan kan het helpen de aandacht van 'scoren' weg te halen en binnen de modaliteit ontmoeten of vieren je les in te richten.

Afhankelijk van je lesdoel kun je de ordening in modaliteiten van bewegen ook gebruiken bij het maken van groepjes in de les. Kiezen om groepjes te maken van leerlingen die met dezelfde intentionaliteit bewegen maakt ingevoegd blijven makkelijker. Daarnaast kan deze groeperingswijze de leerkracht helpen om conflicten op belevingsniveau te vermijden en/of te reguleren. Kiezen om juist leerlingen die in verschillende modaliteiten bewegen bij elkaar

Contact:

prg.fellinger@windesheim.nl
p.van.t.hoof@windesheim.nl

Hoofdoelen	Handelen van de leerkracht bewegingsonderwijs
<p><i>Ontmoeten:</i> Het tegenkomen / ontmoeten van de ander, het andere en/ of jezelf</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Werken binnen, of op de grens van het bereik/vermogen van de deelnemer • Scheppen van arrangementen met gedifferentieerde verkenningmogelijkheden • Observaties van de beleving • Vragen naar affiniteit, interactie, omgevingsvariabelen, (zintuiglijke) ervaringen • Toepassen van veelvuldige wisselingen in activiteiten, medespelers, omgevingskenmerken, materialen, opdrachten, spelvormen, etc. • Attitude is uitnodigend, vragend, uitlokkend • Positie is naast, concentrisch of excentrisch van de deelnemers
<p><i>Leren:</i> Het verwerven van bewegingsvaardigheden, opdoen van motorische skills</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Werken in de zone van de naaste ontwikkeling • Scheppen van arrangementen binnen optimale leercondities • Observaties van de motorische vaardigheid en vorderingen daarin • Vragen naar leemtes in kennis over en naar gemak in de uitvoeringswijze, • Toepassen van methodische reeksen, herhalingen, stappenplan, planmatige opbouw, leermethodiek en/of -didactiek • Geven van voorbeelden, hulp en/of aanwijzingen • Attitude is leidend, sturend, structurerend • Positie is veelal voor de deelnemers
<p><i>Sparren:</i> Het leveren van een inspanning om een gestelde uitdaging aan te gaan</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Werken binnen een gestelde (gecreëerde) uitdaging • Scheppen van arrangementen met een uitdaging • Observaties van de inspanningsgraad • Vragen naar haalbaarheid en motivatie om 'er' (nog) voor te gaan, • Toepassen van limieten, puntentellingen, records, wedstrijdelementen, weerstand • Meetbaar maken van de bewegingsactiviteiten • Attitude is enthousiasmerend, aanmoedigend, stimulerend, prikkelend • Positie is tegenover de deelnemer, of als coach
<p><i>Vieren:</i> Het moeiteloos en ontspannen bewegen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Werken binnen moeiteloosheid, gemak of speelsheid • Scheppen van arrangementen waarin 'in vrijheid' bewogen kan worden (zonder voorschrijvendheid) • Observaties van de mate van ontspanning, en het 'vrije' genieten • Weinig vragen (weinig appèl op het bewuste bewegen), eventueel naar de beleving, mate van genieten/ontspanning • Toepassen van muziek, onbewuste of impliciete aansturing van de deelnemer • Het weghalen of -laten van verplichtingen, einddoelen en/of eindvormen • Attitude is rustgevend, uitnodigend, volgend • Positie is onnadrukkelijk aanwezig

Schema 1: De modaliteiten binnen bewegen (P.R.G. Fellinger, 2013).

te zetten kan helpen bij het openen van een andere modaliteit en daarmee misschien een andere manier van bewegen. De leerling die steeds maar verder, sneller, harder wil, leert dan misschien dat het leuk kan zijn om een trucje te leren zonder te meten (leren), of dat het gebruik van verschillende materialen misschien niet helpt verder te gooien maar wel op zich een mooi ervaring kan zijn (ontmoeten). In schema 1 is te zien hoe je als leerkracht bewegingsonderwijs interventies kunt doen om bewegen in een bepaalde modaliteit aan te bieden en/

of uit te lokken bij je leerlingen. Deze interventies zijn toepasbaar in vrijwel alle gangbare bewegingsactiviteiten maar vragen van de leerkracht soms een andere focus op de betreffende activiteit.

Pauline Fellinger en Patty van 't Hooft zijn opleidingsdocent Calo Zwolle ◀

Geciteerde werken

- Fellinger, P. (2008). Bewegingsagogie: een concept handelingskader. *'t Web*, 29 t/m 35.
 Fellinger, P. (2008). Bewegingsagogie: een plaatsbepaling. *'t Web*, 5 t/m 13.
 Heij, P. (2006). *Grondslagen van 'verantwoord' bewegingsonderwijs*. Udel: Damon bv.
 Maan, C. R. (1979). *Deelzijn, deelhebben, deelnemen*. interne publicatie Calo Arnhem.